

SLOVENSKI UČITELJ.

List za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje.

Izhaja 1., 10. in 20. vsakega meseca in velja 3 gld. za vse leto, 1 gld. 50 kr. za pol leta. Učiteljskim pripravnikom se daja za 2 gld. na leto. Spise, dopise in naročilno sprejema Ivan Lapažne, nadučitelj v Ljutomeru na Štajerskem. Oznaniła, reklamacije in druge administrativne reči naj se blagovoliijo pošiljati „Narodni tiskarnici“ v Mariboru v koroški ulici hiš. štey. 229.

Štev. 9.

V Mariboru 20. marca 1873.

I. letnik.

Šole ogrskih Slovencev.

G. Izrekel si, vrli „Slovenski učitelj“ željo, naj ti povem kaj o šolah in šolstvu naših bratov Prekmurcev. Evo ga, kratak — a neveseli obraz!

Število ogrskih Slovencev je okoli 55000. Spadajo pod tri okraje: sv. Gothart, Soboto in Dolnjo Lendovo, stanovaje v sto trinpetdesetih čisto slovenskih, in nekterih pomešanih vesnicah železnogradske in salaške županije. Nad 40000 jih je katoličanov, razdeljenih v osemnajst far ali plebanij in tri dekanije; drugi so luterani, — edini slovenske krvi, — razdeljeni v četiri plebanije. Pri vsaki fari so dosihmal šolo imeli in zraven životarilo je še pet občinskih šol.

Šole katoličanov bile so v Gornji Lendovi, Nedeli, Cankovi, Martijancih, Soboti, Pertoči, Pečaroveih, Tišini, pri sv. Jurji in sv. Bedeniki; v Doljnem Siniku, Gornjem Siniku, v Dolencih, Štefanoveih; v Bogojini, Turnišču, Belotincih, Crenslovcih; slednjič (občinske) v Adrijancih, Izakovcih, v Bistrici, Gomilici, Poljani.

Šole luteranov so pri njih molitvenicah v Pučincih, Bodoncih, Križevcih in Petrovcih. —

Oziroma šol katolikov poroča šematizem vladikovine Sabarije, da obiskuje osemnajst farnih in pet občinskih šol skupaj 3200 slovenskih otrok, — todaj na tisoč prebivalcev osemdeset šolarjev, — gotovo za polovico premalo. Le tri šole, v Soboti, Cankovi in Belotincih imele so po dva učitelja, druge po enega. Tretjina jih je Štajercev, ktere je skrb za vsakdanji kruhek gnala čez Muro; med drugimi je par Madjarov, ki le za silo lomijo slovenščino. Stan luteranskih šol je še slabši. — To je pregled dosedanjih šol. A vlada namerava vpeljati v teh slovenskih pokrajinah precej novih šol, brez ozira na vero-

izpovedanje. V kratkem se bo začela nova štirirazredna šola v središči Prekmurcev — v Soboti; potem občinske šole v Kuzmi, Bakovcih, Grlinecih, Ganjičanih, Tešanovcih, Seli, Tokovcih, Vučji gomili, Andrejcih, Slaveči, Vidoncih, Čepincih in Markovcih. — Ako se tedaj namera vladina vresniči, dobijo Prekmurci k sedanjim 27tim šolam še 14 novih, skupaj po takem 41 šol.

Treba je zdaj, izreči še nekatere misli o šolah in šolstvu ogrskih Slovencev. Zdi se mi ti naši bratje podobni Robinsonu, pregnanemu po sovražnem viharju na neznani otok. Zapuščeni in zanemarjeni so od vsega sveta, njihov položaj dá se povedati z besedami: hlapčestvo, revšina, nevednost. Ni ga, rekel bi, rodoljuba med njimi, ki bi vzvišen po izobraženju in pogumnosti deloval za njih napredek v omiki in blagostanju.

Kaj bi se dalo tedaj o njih šolstvu veselega reči? Še hujše, ko na Štajerce in Korošce nemčurstvo, pritiska na njih ošabno madjaronstvo. Izrecimo sodbo le o nekterih glavnih napakah.

Prva in glavna napaka je dosihdob bila pri vladi, ktera je imela oči le za višje in srednje, a ne za ljudske šole, dasi so podlaga onih; vladina skrb je šla k večemu na to, rabiti šolo za deklo k potujčenju naroda — in k zaviranju narodne zavesti. Ona je zakrivila z večem vse sledeče napake, kterih

druga je bila pri učiteljih. V oddaljenem Sombotelju imeli so pripravnišče vsi narodi te vladikovine: Slovenci, Hrvatje, Nemci in Madjari, — se ve da le v barbarski madjarščini in po madjarskem kopitu. Kar se jim je tukaj vcepalo, bilo je dosti premalo, in še to enostransko; od tod njih nadutost tujega, narodu neprijaznega duha. Ni tudi ne svetna, ne duhovna oblast skrbela, odgojiti si učiteljev v primernem številu, in šole hirale so že od nekda na tem pomanjkovanju. Kako bi mogel človek v župnijah, ki štejejo po več tisoč prebivalcev, eden sam opravljati — zraven službe organista in cerkovnika — v redu prevažni posel učiteljstva? Mislili bi, da bo vlada sedaj, ako jej je mar za povzdigo narodove omike, najprej piskrbela na stare že obstoječe šole dobro izobraženih učiteljev, in to v zadostnem številu — toda žalostna zmeta! Gre poprej štirinajst novih šol staviti — in nima za nje enega učitelja! Bojimo se, da namerava privabiti, ker slovenskih ni, trdih Madjarov sem, — in tako bi narod v prihodnje čakali še slabši dnevi od preteklih.

Tretja napaka so knjige. Oziroma teh smemo reči, da še svet večje abotnosti videl ni od one, ki se godi pri Prekmurcih. Veja so oni krepke slovenske lipe, — ljudje so naše krvi in naše govornice, slišijo tedaj duševni zakladi našega naroda njim kakor nam, pravico imajo po Bogu — po naravi — po zdravi

pameti do vsega našega slovstva in naših knjig; in premalo število jih tudi je, da bi si kedaj zamogli svoje slovstvo priskrbeti. Toda ošabni Madjari in odpadniki stavijo med nami in njimi kitajski zid, — prepovedajo jim naše šolske knjige, prepovedajo jim v našem pravopisu in v pravilni slovenščini tiskane knjige rabiti; dali so jim marveč nekaj malo šolskih in molitvenih knjig vo grsko-slovenskem narečju — in (čujte!) v **madjarskem** pravopisu v roke, — in te so vsa njihova literatura; — čez te njih vednost segati ne sme!

Eno knjigo, katero se je drznil Štajarec G. Murkovič, edin rodoljuben in vrlo izobražen učitelj (v Belotincih) spisati v pravilni pisavi, pregnali so Madjari in izdajice pokveke hitro iz šole. In take — v Evropi edine — neumnosti in v nebovpijoče krivice delajo se zgolj v strahopezljivosti pred **panslavizmom!** V vsakem našem abecedniku, v vsaki Mohorjevi in Matičini knjigi tiči krdelo Rusov! Nebi se človek, kterega luna ne trka, takim slepim otročjim domišljijam smejal? — — O mi vemo, kam vi merite; — odtrgati nam zdravo vejo želite. — toda spodletelo vam bo! —

Četrta napaka bil je dosihdob neréd pri šolah. Malokdo pošiljal je deco čez dve leti v nje, mnogi le po zimi; cele mesece v obletju je tu pa tam prenehal uk. Nij ga bilo, ki bi narodu polagal na sree potrebo uka, — na nekih plebanijah tudi duhovniki nijso, rekel bi nikdar obiskovali šole; tedaj nobenega nadzorništva, nobene spodbuje, nobene podpore učitelju. Je-li bode v tem nova postava ugladila boljšo pot? —

Za peto napako omenimo pomanjkanje sposobnih šolskih hiš. Imeli so tu pa tam revne male nizke lesene bajte; a v tem zdaj kaže na boljše. Za napako še je omeniti zares revni dohodek učiteljev, a tudi v tem se bo, kakor pri nas v prihodnje precej poboljšalo. Dobijo odsihmal poučitelji po 300 fl. in učitelji više!

Šesto napako naposled imenujemo to, — da smo vsi drugi Slovenci dosihmal za naše prekmurske brate marali premalo! Mi, ki nas je drobno številce, bi ne smeli pozabiti ne na eno slovensko ves, tujcem v pogubo pustiti ene rodovine. Pokažimo jim enkrat svoje zaklade*! Privabimo jih radi čez mejo k sebi! Raztresimo jim obilne predsodke, v kterih so vjeti! Pomagajmo jim pretrgat spone sužnosti, v ktere jih je tuje samosilstvo zakovalo! — In vi učitelji narodnjaki, — žrtvujte kdor je srčen, par let; učiteljev našim bratom manjka, — povzdignite jim šole in Muri in kitajskemu zidu kljubu — naši bodo ostali! —

*) „Narodni šoli“ in drugim slovenskim društvom priporočamo, da se spomnijo teh šol.

Fizika v narodni šoli.

V. Šolska ura.

Tu v roki držim kos krede. Ako jo z roke spustim, pade na tla. Ako vržem kamen na kviško, pade zopet na tla. Ako na nit kako kroglo ali kaj družega navežem, vleče krogla tako proti tlem, da je nit jako napeta, ali pa se še celo pretrga. Kako je to? Vsaj smo se učili, da so telesa stanovitna, da ostanejo v stanu mirú ali pa v stanu gibanja, dokler jih ktera moč ne premakne. Glejte, tu smo pa zapazili novo moč, ki vsako truplo proti zemlji žene, t. j. zemlja prav za prav vsako truplo k sebi vleče. To moč imenujemo težo. Teža poteguje vsako truplo k zemlji; zavoljo tega tudi pravimo, da je vsako truplo težko, ker vsako proti zemlji sili. Teža je toraj tudi občna lastnost teles. Kedar obesimo n. pr. svinčeno kroglo na nit, tedaj krogla ne pade na zemljo, ako je nit dovolj močna in krogla ne prevelika in pretežka. Nit pa ima takrat neko posebno lego, ki meri naravnost proti središči zemlje. (Učitelj naj na tabli to risa in pokaže, da ima nit na kateri koli točki zemljine površine vedno eno in isto navpično namer proti središču zemlje). Ta namer se imenuje navpična ali vertikalna. Kedar se stavijo poslopja, morajo zidovi imeti navpično namer. Zakaj? Kaj se utegne zgoditi, ako nimajo te lege? Ktero pripravo imajo zidarji, da morejo navpično zidati? (Svinčnica, plajba, ktero naj učitelj pokaže ali na tabli narisa). Ako nočem, da mi kamen, kreda, goba, na tla pade, in ako je nočem držati, kaj mi je tedaj storiti? Če pa položim kamen na mizo, ali zemlja še vleče kamen na-se, ali kamen še sili proti zemlji? Še sili, še; tega nas prepriča tisk kamena na mizo.

In ta tisk imenujemo težkoto. Nekaj težkote ima vsako truplo. Kako pa izvemo težkoto trupel? S tem, da je tehtamo ali vagamo. (O tehtnici bode še pozneje govor; o teži ali pezi pa učitelj lahko tu deloma razlaga, deloma izprašuje, se ve, da se mora na nove mere in uteži najbolj ozirati.) Če položim na mizo kos krede, ravno tako velik kos svinca in pa tudi tako velik kos gobe, kaj mislite, ktero izmed teh trupel najbolj na mizo pritiska? Svinec najbolj, goba najmanj. Kako je to? Svinec je veliko gostejše truplo nego kreda ali goba, in koilkor je truplo gostejše, toliko bolj pritiska na svojo podlogo. Težkota trupel je toraj odvisna od njih gostote. Kako so trupla različna po gostoti, razvidite iz sledečih izgledov. Če primerjamo vodo z drugimi telesi, zapazimo, da so nektera gostejša od vode, pri drugih je pa voda gostejša. N. pr: 1. kubični decimeter železa, tehta skoraj 8krat toliko, kakor 1 kubični decimeter vode. Na kratko pa to tudi imenujemo: 8 je gostota železa. Kaj pomeni to da je gostota srebra 10? Gostota svinca je 11, živega srebra 13, zlata 19. Kaj pomenijo te številke?

Nektera trupla so pa manj gosta od vode. Tako na priliko: les, olje, dobra vina i. t. d. Ali so tudi taka trupla manj težka od vode? Kaj zapazimo vsled tega pri teh truplih? Taka telesa plavajo potem na vodi, med tem ko druga telesa z večo gostoto v vodi utonejo.

Učilni načrt o nauku domovinskem.

(Dalje.)

(Predgorje = v morje segajoči konec pomorja.)

b. Posebno.

Natančno in posebno ogledovanje domačih stoječih voda po njih imenih, izviru (začetku), legi, velikosti in koristi.

B. Tekoče vode.

a. Splošno.

Voda ne ostane vedno v svojem kotlu, ampak teče tje, kjer so nižja tla. Naredi si globel ali strugo. Potočna, rečja struga ali korito tudi žleb. — Pri tekočih vodah razločujemo navadno: vir, desni, levi breg in izliv.

1. Potok = najmanjša tekoča voda.

2. Reka = večja tekoča voda, ktera se naredi, ako se več potokov skupaj steka in združuje. — Glavna reka = se v morje iztaka; stranska reka = se v glavno reko izliva. Pritok izliva se v stransko reko. Stranski pritok = donaša vodo pritoku. Reko (derečo) s svojimi stranskimi rekami, pritoki in stranskimi pritoki pojasni učitelj z narisanim brezlistnim drevesom.

Reška sestava = reka z vsemi svojimi vodami. Porečje = kraj (dežela), skozi ktero se pretaka reška sestava.

Slap = kjer reka ali porečje strmo doli v globočino pada (teče.)

Jêz = ako se voda po umetno narejenem potu v drugo strugo napelje, n. pr. na mlin, žago i. t. d. Zatvornica = priprava, s ktero se voda zadržuje, da se nabere in zopet izpustiti.

Vodotok = umetno napravljena struga, ktera dvoje rek združuje. Pregaz (plitvo mesto skozi vodo) = pot skozi reko (po kateri od časa do časa ljudje hodijo ali vozijo).

Most = pot čez vodo od ljudi narejena. Brv, leseni most, zidani most, železni most.

Po vodi se vozimo tudi v čolnih, ladijah ali barkah.

b. Posebno.

Natančno ogledovanje in premišljevanje domače reke s pomočjo zemljevida. Kjer tacega učitelj nima, naj ga na tablo nariše, izšedši od domačega kraja; za tim naj sledi bližnji reki na

zgorej in zdolej, pridevaje jej stranske reke, kake bolj znamenite gore (z bolj prostim senčanjem zaznamovane) in lego družih krajev, po napikanji zaznamovanih. Tako izrastli načrt si učenci na svoje tablice in potem v zvezke ponaredé. — Domačo reko pa naj se obširnejše pregleda in popiše ter določi: ime, vire, lego in namerjenje teka, tek spremljajočih rek in gora, razdeljenje na več zanožij, krajev ali vasi, katerih se na svoji poti dotika. Znamenite kraje: gradove, razvaline gradov, bojišča i. t. d. Zgodovinske opombe v pičlej meri. — Manj obširno se pa premišljujejo reke, spremljajoče na več zanožij. (Dalje prih.)

Dopisi.

Iz Ptuja.*) Kakor vsakega prvega četrta v mesecu, imelo je tudi v četrtek 6. februarja učiteljsko društvo ptujskega okraja svojo redno skupščino, katero je odprl novo izbrani predsednik g. Serbec, učitelj pri sv. Andražu v slov. goricah, v gladkij slovenščini pozdravljajoč v obilnem broju skupljene ude, po imenu pa še g. Miklošiča učitelja na pripravniškeji šoli v Mariboru, ki je odgovarjajoč prijaznemu družtvenem povabilu prišel predavat „o analytično-syntetičnem podučavanju početnikov.“

Glavna namera mojega predavanja, pravil je gosp. Miklošič v svojem jako zanimivem predgovoru je: poštovane gg. kolege obznaniť sč skušnjami, katere sem si nabral v svojem blizu četrstoletnem učiteljstvom, in s tem znabiti enega ali drugega k daljemu in temeljnemu premišljevanju podbuditi. Med drugimi prav žalostnimi resnicami govoril je: o občnem pogubljenem predrazsodku, ka vsaki, kterigod za se brati in pisati zna, tudi druge v tej umetnosti vspešno podučavati zamore; dalje o krivem in nesrečnem mnenju, ka pri izobraževanju dece razumnega pripravljanja in stalnega predhodnega črteža nije posebno potrebno. Ob enem ljubeznjivo izvirjuje in zagovarja reditelje, kterim skrb za vsakdanji kruh mnogokrat ne dopuščá, da v tem obziru svoje dolžnosti izpolnjujejo in učiteljskim opravičenim željam ne zadostujejo. Zbranim gg. učiteljem priporočuje pravo očinsko ljubezen do svojih učencev, ktera se pred vsem v potrpežljivosti k dobrovoljnim in duševno slabim oživotvarja. Ljubezen učencev si zadobiti, pak je, pravi g. Miklošič analytično-syntetičen način podučavanja mimo drugih prikladen. — In s tem pristopi g. Miklošič k svojej nameri, k predavanju samem. Priznati moramo, in tudi iz sreca radi priznamo, ka smo se iz tega na vse strani podučljivega predavanja osvedočili: da na prvi pogled precej smelo Miklošičevo trdjenje „s analytično-syntetičnim načinom podučavanja zadobi

*) Zavoljo pomanjkanje prostora zakasnjeno.

se kaj lahko ljubezen učencov“, dovolj krepkega temelja ima. Seveda, kakor pri vsakej reči, tudi tukaj velja stara resnica si duo faciunt idem, non est idem, t. j. kaj mojstru Miklošiču navskoz neprisiljeno, gladko, prirodno in veselo od rok gre, to isto se zna pri mnogih drugih, ki bi k takemu podučevanju primorani bili, čuda hitro in nehotice v smešno karikaturu obrnoli. In tej nepriliki je po našem mnenju ta mnogo prednosti ali tudi mnogo težkoč syntetike in analytike sjedinjajoča metoda mimo drugih izpostavljena. —

Kolikor časa je potrebno, dokler si učitelj početnik cilj izobraževanja jasno in točno pred oči postavi, dok si vsled mirnega in razumnega premišljavaanja ona sredstva najde in izbere in stalno po vsakterih okolnostih odnositeljno upotrebljuje, ktere mu široko in sklizavo polje analytično-syntetične metode obilno ponuja, to g. Miklošiču gotovo nij tajno ostalo.

V Miklošičevih ostroumno izbranih „normalnih besedah“ tiči sicer med drugimi tudi ta lastnost in namera na neograničenem polju te medote učiteljevej neodvisnosti, samostalnosti in neodvisnosti mejnike postaviti, in itak imamo bar pri dendenšnjih okolnostih mnogo vzrokov dvojiti: ka bo se pri tej metodi, kakor bi imelo biti, vsaka reč v svojem prirodnem redu in tako razložila in razložiti se dala, da bo se pri tem od jednostavnih k zloženim, od ležih k težim, od manjih k večim rečem postopalo, da bode se, predpostavljajoč vsakdanje pridno razumno in zvestno pripravljanje, poedini momenti bolj vjemali ko, sit venia verbo! — nekomu sedlu. . .

Kako hitro se glavno pravilo: naj se učencu nikoli pitanje ne da, na ktero odgovoriti mu njegove umne sile ne dopuščajo, prekorači! Oh lahko in nenadoma pri vsej našej pozornosti in pazljivosti več od njega zahtevamo, kak on razumeti in odgovoriti zamore! Kako proti volji spodleti nam na primer pri reči „miza“ k prašanju: koliko ima navadno nog? kdo njo dela? k čemu je? iz česa je? tudi z a k a j j e m i z a ? — —

Če, držeč se želje in pravila Pestalozzi-jevega, k drugemu predmetu popred ne pristopimo, doklegod prvega nijsmo po mogočnosti temeljno izerpili, ne bodo potožbe roditeljev „deca zdaj v šoli jako po malem napreduje“ neosnovane. Prav nas veseli, ka je g. M. bez pomislika in odkristosrčno priznal: nemudnemu vpeljanju analytično-syntetične metode sledovalo bi v tem obziru bezbrojno tožb.

Glavna namera zdaj tako nazvane „narodne šole“ bila je in ostala bo (znam da so mnenja različna!): branje, pisanje, računanje, verozakon. Popolnoma res je mnogo zatega časa preteklo prej, ko smo pred kakimi tridesetimi leti „tablico von a bis z na pamet“ naučili, in mnogo več že, dokle nijsmo potem počeniši od b-i bi, b-u bu post tot discrimina rerum se zdravej koži celimi prsti, nerazčesanima uhama in ne oskubljenaj glavi

do branja dospeli. Navskoz praktična potreba naučiti se branja, zdaj hvala Bogu, vendar povsod manje časa v kratkem življenju požere.

Ako se „analytično-syntetična metoda“ pokaže in razvije kakor taka, da se po njej v najkrajšem vremenu, po najprostejšem potu učenec dovolj potrebnega in hasnovitega gradiva tako prisvojiti zamore, da se duh njegov pri tem izobrazi, krepki bogati čisti in znanstveno požlahti, ne bo nieden svojemu pozivu in narodu zvesti slovenski učitelj odkladal z njoj se spoznati v njej se popolnjavati. Vsakako pa smo dolžni srčno zahvalnost izreči odličnemu podagogu in učitelju g. Miklošiču za njegov trud in požrtvovanje in prosimo ga, naj prime iskreno uverenje, ka njegovo seme nij na suhe pečine palo, ampak v plodovitno zemljo, iz ktere bo ob svojemu času vesele kali pognale.

Pri koncu ne moremo nespomenjeno pustiti gg. učiteljev ptujskega okraja vse hvale vredne revnosti in znatiželjnosti, vsled ktere so se, nežaleč težavnega potovanja in kljubu jako neugodnemu vremenu v velikem broju bili zbrali, in dve debeli uri trajajočemu predavanju s nepopisljivo pozornostjo in pazljivo-stjo neprenehoma sledovali. *) X. Z.

*) Naše mnenje o „analitično - sintetični metodi“ smo že zadnjč razodeli. V dolžnost smo si šteli pa tudi ta dopis nespremenjen sprejeti, da se iz njega še druga in drugačna sodba razvidi; kajti svoje mnenje nočemo kot nezmotljivo vrvati. Tudi druge glase o tej metodi bodemo radi priobčevali. Vr.

Listnica vredništva: G. Z. L. v T.: Dopis iz Ljubljane v „Napredku“ ne pove ravno nič novega; sicer ga je ponatisnil že „Sl. Narod“, in mi ga zavoljo pomanjkanja prostora ne moremo. G. dopisnikom: Z delom smo tako preobloženi, da ne moremo vsakemu dopisniku postreči s posebnim odgovorn. Torej brez zamere.

Razpis.

Na dvornazvedni šoli pri sv. Miklavžu poleg Ormuža je izpraznjena podučiteljska služba s plačo 240 gld., osobno priklado 60 gld. in prostim stanovanjem.

Prosilci naj svoja pravilno obložena prosila položijo do 15 aprila t. l. pri krajn. šolskem svetu šent. Miklavžkem, pošta Ormuž.

Okrajno š. svetovalstvo v Ormužu, 4. marca 1873.

2—2

Prvomestnik.

Založnik J. Lapajne.

Za vredništvo odgovoren F. Breier. — Tisk „Narodne tiskarne“ v Mariboru.